

Бойко Вероніка Максимівна,

курсант 3-го курсу навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

завідувач кафедри криміналістичного

забезпечення та судових експертиз

навчально-наукового експертно-

криміналістичного інституту

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

Атаманчук В. М.

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасному світі воєнні конфлікти дедалі частіше супроводжуються масовими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, зокрема воєнними злочинами, які потребують ретельного документування та розслідування. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року, виявило численні випадки жорстоких порушень прав людини, знищення цивільної інфраструктури, тортур, депортацій, згвалтувань, незаконного утримання в полоні, страти цивільних осіб, а також застосування заборонених методів ведення війни. У цьому контексті кримінальний аналіз набув особливого значення як інструмент, що дозволяє виявити, класифікувати, систематизувати та ефективно використовувати наявну інформацію для притягнення винних до відповідальності.

Кримінальний аналіз – це методика збору, структурування, оцінки й інтерпретації даних, яка використовується правоохоронними органами для виявлення тенденцій, взаємозв'язків і закономірностей у злочинній діяльності. У випадку воєнних злочинів, зокрема в умовах активної фази бойових дій, цей інструмент є особливо цінним, оскільки дає можливість працювати з великою кількістю джерел, а саме відкритих, закритих, документальних, свідчень очевидців, фото- та відеофіксації, супутникових знімків,

перехоплених переговорів тощо [4, с. 189–194]. Аналітики обробляють ці масиви даних, щоб вибудувувати логіку подій, встановлювати ідентичність підозрюваних, виявляти місце й час правопорушення, перевіряти версії та підтверджувати свідчення потерпілих.

Використання кримінального аналізу посідає особливе місце у сучасному світі, де війна вийшла за межі фізичного протистояння і набула гібридних, інформаційно-психологічних форм. Він виконує не лише функцію суто юридичного інструменту для збирання доказів і притягнення винних до відповідальності, але й відіграє вирішальну роль у боротьбі за правду, протидію дезінформації та встановлення історичної справедливості. В умовах російської агресії проти України, де злочини проти людяності, масові вбивства, зґвалтування, катування й депортації стали системним явищем, саме кримінальний аналіз надає змогу не просто фіксувати факти, а будувати чітку, обґрунтовану правову позицію, здатну вистояти навіть у міжнародних судах.

Йдеться не лише про слідчу роботу в традиційному сенсі. Сучасний кримінальний аналіз це складний процес, що включає криміналістичне відтворення подій, цифрову обробку доказів, верифікацію свідчень, аналіз супутникових знімків, перехоплень, соціальних мереж і масиву відкритих джерел. В епоху дезінформаційних кампаній, коли пропагандистські фабрики спотворюють події, намагаючись «переписати» реальність, саме аналітична точність і достовірність фактів стають бронею проти брехні. Російська пропаганда намагається перекласти відповідальність, знівелювати масштаби скоєних злочинів або заперечити їх взагалі. У відповідь українські правоохоронні органи, міжнародні експерти та правозахисники вибудовують системний доказовий ланцюг, що не лише викриває винних, а й формує нову історичну наративу, засновану на істині.

Не менш важливим напрямом кримінального аналізу є морально-психологічна підтримка суспільства. У країні, що переживає воєнні злочини, зневіра, гнів і потреба у справедливості стають частиною колективної свідомості. Ретельний аналіз, публічне розслідування, демонстрація ходу справи й покарання винних дають відчуття, що правда – не абстракція, а реальна сила. Це підтримує довіру до інституцій,

мобілізує суспільство й показує: ніхто не залишиться безкарним [3, с. 618–622].

Система кримінального аналізу в Україні у контексті розслідування воєнних злочинів стала прикладом того, як національні інституції можуть ефективно співпрацювати з міжнародними структурами задля встановлення справедливості, документування злочинів та протидії безкарності. В умовах повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації, Україна не лише посилила власний потенціал у сфері кримінального розслідування, а й налагодила глибоку координацію з партнерами, які мають досвід у міжнародному правосудді, аналітиці даних та розслідуванні масових порушень прав людини.

На національному рівні ключову роль у кримінальному аналізі відіграють Служба безпеки України, Національна поліція, Офіс Генерального прокурора, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Національне антикорупційне бюро України. Під час використання можливостей кримінального аналізу, правоохоронними органами опрацьовуються та обробляються наявні докази, призначають експертизи до вчинення кримінального правопорушення. Водночас ці органи працюють у тісному контакті з міжнародними структурами, що дозволяє розширити масштаби розслідувань, вийти за межі українського контексту та створити належну доказову базу для розгляду справ у міжнародних юрисдикціях.

Одним із ключових міжнародних партнерів є Міжнародний кримінальний суд (МКС), який уже відкрив провадження щодо злочинів, скоєних на території України. Його прокурори співпрацюють з українськими фахівцями, беруть участь у зборі доказів та проводять власні експертизи. Важливою складовою є також робота міжнародних неурядових організацій, таких як Bellingcat, Human Rights Watch, Amnesty International, які застосовують сучасні OSINT-методи (аналіз відкритих джерел), перевірку відео, фото- та супутникових матеріалів. Їхні дослідження стають не лише інформаційним джерелом для громадськості, а й безпосередньо інтегруються в правові процеси [1].

Крім того, в Гаазі створено окремі центри збору та обробки доказів воєнних злочинів, які функціонують за

підтримки Європейського Союзу та інших міжнародних партнерів. Їхніми завданнями є не лише зберігати і класифікувати інформацію, але й забезпечити її належну юридичну валідацію, що дозволить у подальшому використовувати її у провадженнях МКС або в національних судах третіх країн відповідно до принципу універсальної юрисдикції.

Ці структури виконують як оперативно-аналітичну, так і доказову функцію, забезпечуючи перевірку інформації, визначення відповідальності конкретних осіб та підготовку справ для міжнародного судового переслідування. Відповідно до Римського статуту МКС, воєнні злочини включають навмисне вбивство, тортури, нелюдське поводження, знищення майна без військової необхідності, незаконну депортацію чи переміщення населення, зґвалтування, сексуальне рабство та інші акти насильства сексуального характеру [4, с. 189–194].

Аналіз даних відіграє вирішальну роль у тому, щоб відокремити справжні випадки воєнних злочинів від звичайних військових втрат, що відповідають законам і звичаям війни. Це дає змогу не лише забезпечити об'єктивність у слідстві, а й убезпечити справедливість правосуддя. Наприклад, встановлення факту прицільного обстрілу пологових будинків або цивільних кварталів у Маріуполі потребує не тільки свідчень очевидців, але й перехресного аналізу: зніmkів з дронів і супутників, інформації про розташування військових підрозділів РФ, переговорів командування, телеграм-переписок, перехоплень радіоэфіру, а також систематичного зіставлення подібних атак в інших регіонах.

Унікальність воєнних злочинів, скоєних під час вторгнення Росії в Україну, полягає в їхній масовості та системності. Злочини в Бучі, Ірпені, Ізюмі, Маріуполі, Херсоні та багатьох інших населених пунктах свідчать не про поодинокі інциденти, а про цілеспрямовану політику терору та приниження цивільного населення. Кримінальний аналіз дозволяє розпізнати цю системність: визначити ланцюг командування, простежити зв'язки між виконавцями, їхні пересування, комунікацію, накази, типові дії в захоплених містах. Він дозволяє підняти розслідування з рівня «виконавця»

до рівня «відповідального командування», що є ключовим для доведення провини в міжнародних судах.

Ще одним надзвичайно важливим напрямом є цифровізація доказів. У XXI столітті війна ведеться не лише на полі бою, а й у цифровому середовищі. Мобільні телефони, соціальні мережі, публікації російських солдатів, навіть відео з TikTok стають джерелами доказів [2, с. 84–102]. Кримінальні аналітики ідентифікують особи на відео за формою, акцентом, геолокацією, метаданими файлів, порівнюють фото з відкритих джерел зі службовими базами. Наприклад, особи, які катували українських військовополонених або знущалися з цивільних, часто з'являлися у фото в соцмережах, підписуючи локації чи демонструючи зброю, що дає змогу фіксувати участь у конкретних діях.

Інший напрям застосування кримінального аналізу це визначення зв'язків між різними підрозділами, угрупованнями, приватними військовими компаніями (як-от ПВК «Вагнер»), і конкретними локаціями, де були зафіксовані злочини. Це дає змогу говорити не тільки про індивідуальні провини, а й про організований характер злочинності, системну участь державних структур російської федерації. Водночас такий аналіз допомагає підтвердити умисел, а саме юридично ключову категорію в кваліфікації дій як воєнного злочину. Щоразу країна рф порушує встановлені закони ведення війни, котрі регламентуються МГП, а саме системою принципів правових норм, котрі в свою чергу встановлюють не тільки права, а й обов'язки сторін конфлікту. [5, с. 18]

Кримінальний аналіз у воєнних злочинів є не лише інструментом слідства, а й способом відновлення історичної справедливості, засобом протидії дезінформації та російській пропаганді. Відкриті джерела, які ретельно перевіряються аналітиками, часто спростовують офіційні заяви країни-агресора. Наприклад, росія неодноразово заперечувала свою причетність до обстрілів житлових масивів, однак кримінальні розслідування за участю міжнародних експертів доводять зворотне, спираючись на дані про траєкторії снарядів, типи озброєнь, час ударів та їхню узгодженість з іншими діями на фронті.

Таким чином, застосування різних напрямів кримінального аналізу в розслідуванні воєнних злочинів відіграє важливу роль у виявленні, прогнозуванні й документуванні даних. На сьогодні інструмент є необхідним етапом на шляху до справедливого покарання агресора та окремих виконавців, допомагає подолати хаос війни, структурувати правду, дати голос жертвам та встановити справжню відповідальність. На прикладі повномасштабного вторгнення в Україну, де злочини проти людяності відбуваються на очах усього світу, роль кримінального аналізу є стратегічною, не лише для сучасного правосуддя, а й для майбутнього колективної пам'яті, політичної відповідальності та недопущення повторення подібних трагедій у наступних поколіннях.

Список використаних джерел

1. Зосин М. Розвідка з відкритих джерел (Open-source intelligence – OSINT). 2023. URL: <https://www.maxzosim.com/rozvidka-z-vidkritikh-dzherel-osint/>

2. Погорецький М.А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). Вісник кримінального судочинства. № 3–4. 2023. С. 84–102. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/485/447>.

3. Саїнчин С.О., Донцов Д.Ю., Яцишена Г.А. Розслідування військових злочинів: кримінально-правовий та кримінально-процесуальний зміст. Юридичний науковий електронний журнал. № 11. 2024. С. 618–622. URL: http://lsej.org.ua/11_2024/148.pdf.

4. Свистун В.В., Дідковський О.Є., Кисельов А.О. Особливості здійснення кримінального аналізу під час виявлення воєнних злочинів та контрабандної діяльності. Universum. № 9. 2024. С. 189–194. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1102/1114>.

5. А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. К. «Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни» Науково практичний посібник 2023, с. 18 URL: https://www.navs.edu.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-laborator/lab_nni1/2023/kvalif_rozsliduv_porush_2023.pdf.